

III.ÚS 3363/10 ze dne 13.07.2011

Neústavnost předběžného opatření o umístění nezletilého do psychiatrické léčebny při odmítání styku s druhým rodičem

**Česká republika
NÁLEZ
Ústavního soudu
Jménem republiky**

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy Jiřího Muchy a soudců Jana Musila a Vladimíra Kůrky (soudce zpravodaje) ve věci ústavní stížnosti stěžovatelky Bc. A. D., zastoupené Mgr. Adélou Gajdovou, advokátkou se sídlem v Praze 2, Vinohradská 938/37, proti usnesení Krajského soudu v Ostravě - pobočky v Olomouci ze dne 31. 8. 2010, č. j. 70 Co 405/2010-979, takto:

Usnesení Krajského soudu v Ostravě - pobočky v Olomouci, ze dne 31. 8. 2010, č. j. 70 Co 405/2010-979, v rozsahu části výroku I., jímž se mění výrok I. usnesení Okresního soudu v Šumperku ze dne 30. 6. 2010, č. j. 40P 177/2000-885, tak, že "návrh matky na zrušení předběžného opatření nařízeného usnesením Krajského soudu v Ostravě, pobočka Olomouc ze dne 29. 9. 2009, č. j. 70 Co 426/2009-75, ve znění opravného usnesení ze dne 2. 11. 2009, č. j. 70 Co 426/2009-85, kterým bylo matce uloženo, aby nezl. Pavla (jedná se o pseudonym) předala do péče Psychiatrické léčebny v Opavě, se zamítá", se ruší.

Odůvodnění:

Ve včas podané ústavní stížnosti, která i jinak splňuje náležitosti ústavní stížnosti stanovené zákonem č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů (dále jen "zákon o Ústavním soudu"), stěžovatelka navrhla, aby pro porušení čl. 2 odst. 2, čl. 10 odst. 2, čl. 32 a čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen "Listiny"), čl. 17 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech, čl. 6 a čl. 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen "Úmluvy") a čl. 3 Úmluvy o právech dítěte, bylo zrušeno v záhlaví označené rozhodnutí odvolacího soudu, vydané v občanskoprávním řízení.

Z ústavní stížnosti a vyžádaného spisu Okresního soudu v Šumperku sp. zn. 40P 177/2000 se podává následující.

Rozsudkem Okresního soudu v Šumperku ze dne 6. 6. 2007, č. j. 10 C 64/2007-55, byl nezletilý Pavel D., narozený X. X. XXXX svěřen do výchovy matky Bc. A. D. (stěžovatelky, dále též "matky").

Rozsudkem téhož soudu ze dne 17. 12. 2008, č. j. 40P 177/2000-185, byl upraven styk nezletilého Pavla s jeho otcem M. N. (vedlejším účastníkem, dále též "otcem").

Poté otec zahájil (20. 6. 2008) řízení o svěřením dítěte do své výchovy (jež dosud nebylo skončeno); současně podaný návrh na vydání předběžného opatření byl pravomocně (v obou stupních zamítnut). K dalšímu návrhu otce soud usnesením ze dne 19. 1. 2009, č. j. 40P 177/2000-192, již soud předběžné opatření nařídil, a v jeho rámci upravil jeho styk s nezletilým.

Usnesením ze dne 28. 7. 2009, č. j. 40P 177/2000-442 12 Sv 313/2009 Okresní soud v Šumperku v řízení zahájeném návrhem opatrovníka nezletilého (Městského úřadu v Šumperku) na nařízení ústavní výchovy 1/ zamítl současně podaný návrh na nařízení předběžného opatření podle § 76 odst. 1 písm. b) o. s. ř. o předání nezletilého Pavla do péče Psychiatrické léčebny Opava, 2/ rodičům nezletilého uložil povinnost účastnit se po dobu tří měsíců rodinné terapie v psychiatrické ordinaci MUDr. H. Š., a 3/ řízení o návrhu opatrovníka nezletilého o nařízení ústavní výchovy nezletilého ku zpětvzetí návrhu zastavil. Hospitalizaci nezletilého na psychiatrickém oddělení neshledal soud "tím pravým řešením situace"; nezletilý navazuje s otcem kontakt a jeho vztah k němu je ambivalentní, kolísající od přímého negativistického postoje až k úplnému přijetí za podmínek daných matkou, přičemž při umístění na psychiatrickém oddělení by byl nezletilý umístěn na běžné oddělení a vytržen z prostředí, v němž dosud vyrůstal a nemohl by pokračovat ve svých aktivitách. Za této situace vyslovil soud obavu, aby jeho umístění v léčebně nepřineslo efekt opačný a dítě by mohlo - na základě vlastního zpracování takové situace - zaujmout k otci názor ještě nepříznivější. Ostatně v současně probíhajícím řízení o výkon rozhodnutí dosud nebyly vyčerpány všechny zákonem předjímané možnosti k ochraně opatrovníkem dovolávaných práv nezletilého, zejména rodinná terapie, jež dle sdělení MUDr. Š. do určité míry již probíhá.

Krajský soud v Ostravě - pobočka Olomouc usnesením ze dne 29. 9. 2009, č. j. 70 Co 426/2009-75, ve znění opravného usnesení ze dne 2. 11. 2009, č. j. 70 Co 426/2009-85 (k odvolání opatrovníka nezletilého a otce) usnesení okresního soudu ze dne 28. 7. 2009, č. j. 40P 177/2000-442 12 Sv 313/2009, změnil tak, že nařídil předběžné opatření, jímž matce nezletilého Bc. A. D. uložil předat nezletilého Pavla do péče Psychiatrické léčebny v Opavě, a potvrdil je ve výroku o uložení povinnosti rodičům nezletilého podrobit se rodinné terapii. Odkázal na závěr znaleckého posudku vypracovaného pro účely řízení o úpravu styku otce s nezletilým, podle něhož se "při komplexním zhodnocení věci jako prognosticky jediné možné opatření jevílo dočasné vynětí nezletilého z matčiny péče a jeho umístění do neutrálního léčebného zařízení, jehož výsledkem by mělo být zjištění, kdo z rodičů má za vzniklé situace lepší předpoklady pro výchovu nezletilého", s čímž i plně koresponduje zpráva MUDr. Š., která doporučuje pobyt dítěte v psychiatrickém zařízení, a na tomto základě shledal odvolací soud nutnost zatímne upravit poměry účastníků nařízením předběžného opatření, jehož cílem je "zamezit negativnímu působení matky na nezletilého, která narušuje psychický vývoj dítěte zejména v rovině ve vztahu k jeho otci" s tím, že odborným vedením (zde) by mělo být dosaženo změny v postoji nezletilého k otci.

Dne 25. 1. 2010 umístila matka nezletilého Pavla do Psychiatrické léčebny v Opavě.

Usnesením ze dne 30. 6. 2010, č. j. 40P 177/2000-885, Okresní soud v Šumperku k návrhu matky toto předběžné opatření zrušil (výrok I.), zrušil předběžné opatření, jež nařídil usnesením ze dne 19. 1. 2009, č. j. 40P 177/2000-192, kterým byl zatímne upraven styk nezletilého Pavla s jeho otcem (výrok II.), změnil vlastní usnesení ze dne 28. 7. 2009, č. j. 40P 177/2000-422, v části, v níž byla rodičům nezletilého uložena povinnost účastnit se rodinné terapie, a to tak, že "uložil rodičům nezletilého D. ... povinnost účastnit se rodinné terapie u Mgr. L. S., psychologa a psychoterapeuta, Poradenské centrum sociálních služeb Olomouckého kraje p. o. ... s tím, že četnost terapie a délka terapie bude zcela v kompetenci Mgr. L. S." (výrok III.), a nařídil dále předběžné opatření, podle něhož je otec oprávněn stýkat se zatímne s nezletilým Pavlem a to způsobem a v době jím určeným (výrok IV.). V odůvodnění soud uvedl, že výsledkem půlročního pobytu nezletilého v psychiatrické léčebně je, že sice neodmítal kontakt s otcem, nereagoval na něj odmítavě, avšak k navázání jeho citového vztahu k otci nedošlo a nepodařilo se ani rozšířit vzájemné kontakty mimo prostory

psychiatrické léčebny. Ze zpráv psychiatrické léčebny též vyplynulo, že matka nezletilého psychoterapii "bojkotovala" a změnu tohoto stavu předpokládat nelze, přičemž ve shodném směru vyznívá též závěr posudku zpracovaného (k žádosti matky) MUDr. Ž. a MUDr. S., jakož i posudku zpracovaného soudem ustanovenými znalci PhDr. K. a MUDr. K. Za této situace se soudu jeví ponechání nezletilého Pavla v péči léčebny již jako nadbytečné, když žádné nové výsledky za situace, kdy matka svůj postoj vůči otci nezměnila, "reálně očekávat" nelze. S přihlédnutím k redukci provozu léčebny v průběhu prázdnin lze nadto dosavadní specifickou léčbu poskytovat nezletilému jen s problémy, a byť soud nepřehlédl, že ze zprávy psychiatrické léčebny a znaleckého posudku znalců PhDr. K. a MUDr. K. se též podává, že další psychoterapeutická práce s nezletilým je možná jen tehdy, nevrátí-li se nezletilý do dřívějšího výchovného prostředí, zdůraznil na druhé straně okolnost, že žádné jiné vhodné výchovné prostředí pro nezletilého v současné době není; nepřichází v úvahu svěřeni dítěte do péče prarodičů ze strany matky, a výchovnému prostředí u otce "chybí to nejdůležitější", a to citový vztah nezletilého k němu. Pokud by měl být nezletilý do doby, než jeho matka změní svůj postoj k otci, mimo její výchovný vliv, předpokládalo by to jeho umístění do zařízení typu psychiatrické léčebny na dobu, jejíž délku nelze odhadnout, a to v poměrech, kdy "výchovné prostředí u matky, pokud vyjmeme nesprávné výchovné vedení nezletilého Pavla vůči otci, žádné vážnější závady neskýtalo".

Ústavní stížností napadeným usnesením Krajský soud v Ostravě - pobočka v Olomouci k odvolání opatrovníka Městského úřadu v Šumperku i otce nezletilého změnil usnesení soudu prvního stupně v jeho výroku I a II tak, že návrh matky na zrušení jím nařízeného předběžného opatření, kterým jí bylo uloženo předat nezletilého A. D. do péče Psychiatrické léčebny v Opavě, zamítl, dále že předběžné opatření nařízené usnesením Okresního soudu v Šumperku ze dne 19. 1. 2009, č. j. 40P 177/2000-192, kterým byl zatímně upraven styk nezletilého s otcem, se nezrušuje, že výrok III. usnesení okresního soudu se potvrzuje, a že naopak jeho výrok IV. se zrušuje a řízení o nařízení předběžného opatření se zastavuje. Odvolací soud především dospěl (na rozdíl od soudu prvního stupně) k závěru, že důvody pro zrušení předběžného opatření dány nejsou; jestliže je lékařskou zprávou a znaleckým posudkem "objektivizováno", že matka dítě v jeho vztahu k otci nadále "deformuje" a "není dosud schopna ani ochotna na tom cokoli změnit", pak podle jeho názoru nemůže být v zájmu nezletilého, aby se k matce vrátil, neboť má "právo na to, aby si mohl utvářet a rozvíjet kladný vztah i k otci a toto právo mu matka dlouhodobě odopírá". Podle odvolacího soudu není rovněž důvodu ani pro zrušení předběžného opatření (z 19. 1. 2009), jímž byl upraven styk otce s nezletilým, neboť - jak vyplynulo ze zpráv psychiatrické léčebny - je nezletilý schopen se s otcem stýkat a to bez jakýchkoliv neurotických projevů, avšak "musí být správně výchovně veden", přičemž pobyt nezletilého mimo péči matky "je předpokladem (jeho) bezproblémového styku s otcem". Ve shodě s okresním soudem pak shledal důvody pro uložení povinnosti rodičům nezletilého účastnit se rodinné terapie; za "daného stavu věci" pak shledal výrokem IV. rozsudku soudu prvního stupně nařízené předběžné opatření nadbytečným, a proto rozhodl o jeho zrušení a řízení zastavil.

Stěžovatelka v ústavní stížnosti namítá, že odvolací soud pochybil, když 1/ vzal v potaz pouze tvrzení uváděná otcem nezletilého a jen ty části znaleckých posudků a zpráv z psychiatrické léčebny, jež svědčí tvrzení otce a ustanoveného opatrovníka, 2/ opomenul důkazy jí navržené a k jejím tvrzením a důkazům se nevyjádřil, ani se s nimi v odůvodnění nevypořádal, 3/ opomenul zásadní závěry předložených znaleckých posudků a stanovisko nezletilého, 4/ nezohlednil skutečnost, že sama nezletilého na styk s otcem připravuje a vytváří prostředí, aby se jejich vzájemný styk mohl rozvíjet, a tím 5/ zatížil své rozhodnutí vadou spočívající v nedostatku jeho přezkoumatelnosti a přesvědčivosti odůvodnění. Zásadní pochybení však

spatřuje v tom, že nezletilý, o jehož zásah do osobní svobody zde jde především, nebyl v žádném řízení, v němž bylo rozhodováno o jeho umístění do psychiatrické léčebny, před soudem vyslechnut, ačkoliv to opakovaně navrhovala. Podle stěžovatelky je zjevné, že v řízení nešlo o "nejlepší zájem nezletilého", a odvolací soud dal přednost zájmu jeho otce (jenž o úpravu styku požádal až v sedmi letech věku dítěte). Uznává, že vztah nezletilého k otci je problematický, avšak klade otázku, jaké jsou důvody těchto problémů a zda právě výsledek otcem iniciovaného řízení, tedy umístění nezletilého v psychiatrické léčebně, povede k lepšímu vztahu nezletilého k němu. "Žádný soud" se pak podle stěžovatelky rovněž nezabývá otázkou, zda je vhodné, aby nezletilý, jenž je zcela zdravý a bez jakýchkoliv psychických problémů, byl nucen žít v prostředí léčebny, tedy v prostředí, v níž se léčí osoby nemocné, a to za situace, kdy by bylo nepochybně vhodnější - pokud by to bylo skutečně nezbytné - dočasně umístit nezletilého do péče prarodičů, s nimiž již nebydlí. Stěžovatelka poukazuje na to, že s nezletilým po dobu jeho pobytu v léčebně terapeutická opatření (psychoterapie) prováděna nebyla, a jeho pobyt zde tudíž sloužil toliko k omezení, resp. zamezení jeho kontaktu s ní a k zachování styku s otcem za přítomnosti třetí osoby, což se však dělo i mimo léčebnu. Kromě toho, předběžné opatření v řízení ve věcech péče o nezletilé dítě by podle stěžovatelky mělo být "pouhým krátkodobým provizoriem", což však v tomto případě zjevně není. K podpoře svých tvrzení pak stěžovatelka odkazuje na právní názory, podávající se z rozhodnutí Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 1945/08, sp. zn. Pl. ÚS 45/04, sp. zn. II. ÚS 838/07, jakož i z rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve věci Husák proti České republice (věc č. 19970/04), Kutzner proti Německu, Couillard Maugery proti Francii, Klass a spol. proti Německu.

Krajský soud v Ostravě ve vyjádření k ústavní stížnosti uvedl, že se s námitkami tam uvedenými neztotožňuje a na svých právních závěrech vyjádřených v napadeném rozhodnutí trvá.

Vedlejší účastník M. N. (otec nezletilého) ve vyjádření k ústavní stížnosti uvedl, že stěžovatelkou uváděné argumenty "neodráží fakta a důkazy" zjištěné a provedené v průběhu řízení, ale jen "její patologickou a poruchovou osobnost", jež používá dítě jako nástroj k manipulaci s okolím a psychicky ho týrá, když je jejímu "programování vydáno na milost" a "nemá jinou šanci, než se s ní ztotožnit a vykonávat vše tak, jak si ona přeje". Vedlejší účastník podrobně popsal vývoj svého vztahu se stěžovatelkou a průběh svých styků s nezletilým Pavlem, jakož i postup soudů v řízení o jeho návrhu na úpravu styku s nezletilým. Též se obšírně vyjádřil k okolnostem, jež předcházely podání návrhu na nařízení předmětného předběžného opatření, k průběhu pobytu nezletilého v psychiatrické léčebně, k přístupu a chování stěžovatelky v době zdejšího umístění nezletilého, jakož i k výsledku, jehož bylo tímto pobytem dosaženo. Podle vedlejšího účastníka není stěžovatelka "schopna pochopit", že cílem umístění nezletilého do psychiatrické léčebny bylo zabránit jí v "manipulování a programování" dítěte "proti druhému rodiči", a tedy "záchrana (jeho) duševního zdraví"; podle závěrů znaleckých posudků a lékařských zpráv je zjevné, míní vedlejší účastník, že u nezletilého "došlo k velkému poškození jeho osobnosti", a "dítě je týráno, proti svému otci programováno a trpí syndromem zavřené rodice". Uvádí, že osobně si nepřál, aby byl nezletilý umístěn v prostředí psychiatrické léčebny, ale "jak mu bylo sděleno, matka je natolik nezvladatelnou a poruchovou osobností, že dítě nelze umístit jinam, než do zařízení, které bude schopné se i po psychiatrické stránce vypořádat s její patologickou osobností a chováním". Přístupem stěžovatelky k realizaci jeho styků s nezletilým tudíž dlouhodobě dochází jak k porušení práva dítěte na rodičovskou výchovu druhým rodičem, ale i k porušování jeho práva na výkon rodičovské odpovědnosti dle § 34 zákona o rodině, jakož i k porušení zásady možnosti omezit práva rodiče a odloučit rodiče a dítěte jen rozhodnutím

soudu na základě zákona (čl. 32 odst. 4 Listiny). Podle vedlejšího účastníka napadené rozhodnutí odvolacího soudu nepostrádá - oproti tvrzením stěžovatelky - též náležité odůvodnění "ve věci styku otce se synem", přičemž odvolací soud, který podle něj "zcela reflektoval a upřednostnil zájmy nezletilého", opřel své rozhodnutí o "velmi pádné argumenty motivované zájmem dítěte".

V replice zaslané k vyjádření odvolacího soudu stěžovatelka setrvala na názoru, že napadeným rozhodnutím došlo k tvrzenému zásahu do jejích práv. Nad rámec již uvedené argumentace doplnila, že napadené rozhodnutí není řádně odůvodněno a právní závěr v něm vyjádřený je v extrémním nesouladu s učiněnými skutkovými zjištěními.

K vyjádření vedlejšího účastníka stěžovatelka ani v prodloužené lhůtě (do 13. 6. 2011) repliku nepodala (Ústavnímu soudu došlo jen podání vyhotovené mimo povinné zastoupení advokátem, k němuž nebylo možné proto přihlížet).

Jelikož od ústního jednání nebylo možné očekávat další objasnění věci, Ústavní soud se souhlasem účastníků od jednání upustil (§ 44 odst. 2 zákona o Ústavním soudu).

Usnesením ze dne 19. 4. 2011, sp. zn. III. ÚS 3363/10, bylo k návrhu stěžovatelky rozhodnuto o odkladu vykonatelnosti napadeného usnesení odvolacího soudu, a to do rozhodnutí o předmětné ústavní stížnosti. Ústavní soud tak postupoval proto, že vzhledem k vykonatelnosti předchozího usnesení soudu prvního stupně, jímž bylo předběžné opatření zrušeno, byl pobyt nezletilého v psychiatrické léčebně působením matky ukončen, a k jeho obnovení dosud nedošlo (účinky následného usnesení odvolacího soudu tedy byly srovnatelné s těmi, jež se spojují - typicky - s usnesením, jímž se předběžné opatření daného druhu nařizuje).

Ústavní soud je podle čl. 83 Ústavy České republiky soudním orgánem ochrany ústavnosti a tuto svoji pravomoc vykonává mimo jiné tím, že ve smyslu čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy rozhoduje o ústavní stížnosti proti pravomocnému rozhodnutí a jinému zásahu orgánů veřejné moci do ústavně zaručených základních práv a svobod [§ 72 odst. 1 písm. a) zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, dále jen "zákon o Ústavním soudu"].

Jestliže ústavní stížnost směřuje proti rozhodnutí vydanému v soudním řízení, není samo o sobě významné, je-li namítána jeho věcná nesprávnost; Ústavní soud není součástí soustavy obecných soudů a není ani povolán k instančnímu přezkumu jejich rozhodnutí. Jeho pravomoc je založena výlučně k přezkumu z hlediska dodržení ústavněprávních principů, tj. zda v řízení (rozhodnutím v něm vydaným) nebyly dotčeny předpisy ústavního pořádku chráněná práva nebo svobody jeho účastníka a zda řízení bylo vedeno v souladu s ústavními principy, včetně požadavku, aby vydaná rozhodnutí byla srozumitelná a logicky odůvodněna. Ústavní soud ve své rozhodovací činnosti mnohokrát výslovně konstatoval, že postup v občanském soudním řízení, zjišťování a hodnocení skutkového stavu, výklad jiných než ústavních předpisů, jakož i jejich aplikace při řešení konkrétních případů, jsou především záležitostmi obecných soudů.

Podanou ústavní stížností se stěžovatelka domáhá zrušení napadeného usnesení odvolacího soudu (tj. ve všech jeho výrocích); z jejího obsahu je však zjevné, že fakticky směřuje toliko proti části výroku I, jímž bylo změněno rozhodnutí soudu prvního stupně tak, že se zamítá návrh matky nezletilého na zrušení nařízeného předběžného opatření, kterým jí bylo uloženo, aby nezletilého Pavla předala do péče Psychiatrické léčebny v Opavě.

Ústavní soud proto přezkoumal napadené rozhodnutí toliko v tom rozsahu, jenž byl námitkami stěžovatelky (obsahově) založen.

Z odůvodnění obou dotčených rozhodnutí se podává, že předmětné předběžné opatření bylo nařízeno podle § 76 odst. 1 písm. b) o. s. ř., na jehož základě může být předběžným opatřením účastníku uloženo, aby odevzdal dítě do péče druhého z rodičů nebo do péče toho, koho označí soud. Podle § 102 odst. 1 o. s. ř. je-li třeba po zahájení řízení zatímně upravit poměry účastníků nebo je-li po zahájení řízení obava, že by výkon rozhodnutí v řízení posléze vydaného mohl být ohrožen, může soud nařídit předběžné opatření.

Tomu koresponduje - co do ukončení jím založených poměrů - ustanovení § 77 odst. 2 o. s. ř. (ve znění platném v rozhodné době), že předseda senátu předběžné opatření zruší, jestliže pominou důvody, pro které bylo nařízeno; to podle § 102 odst. 3, věty druhé, o. s. ř., platí ve vztahu k předběžným opatřením, nařízeným v průběhu řízení, obdobně.

Podle těchto ustanovení také obecné soudy - byť s navzájem kontrétním výsledkem - danou věc posuzovaly.

K otázce způsobilosti předběžného opatření (jako opatření prozatímní povahy) zasáhnout do základních práv a svobod účastníků řízení se Ústavní soud v rozhodovací praxi (být s jistou rezervovaností, viz kupříkladu rozhodnutí ve věci sp. zn. III. ÚS 119/98) vyjadřuje tak, že tuto způsobilost vyloučit nelze.

Ústavní soud v dřívějších rozhodnutích (kupř. sp. zn. II. ÚS 221/98, IV. ÚS 189/01) dal zřetelně najevo, že "smyslem předběžného opatření je zatímní úprava poměrů účastníků (nikoli s konečnou platností), přičemž musí být poskytnuta ochrana jak tomu, kdo o vydání předběžného opatření žádá, tak v rámci ústavních pravidel i tomu, vůči komu předběžné opatření směřuje (čl. 90 Ústavy)". Současně platí, že "ochrana toho, proti komu má navrhované předběžné opatření směřovat, však nemůže dosáhnout takové intenzity, aby prakticky znemožnila ochranu oprávněných zájmů druhé strany". Ústavní soud opakovaně zdůrazňuje i důsledky toho, že v případě předběžného opatření se jedná o opatření dočasné povahy s omezenou dobou trvání (§ 77 o. s. ř.), které může být k návrhu zrušeno, a není jím ani prejudikován konečný výsledek sporu.

V dané věci, se zřetelem k obsahu ústavní stížnosti, jde tedy o to, zda se odvolací soud v nyní projednávané věci nedopustil pochybení, způsobilých založit nepřijatelné ústavněprávní konsekvence, tj. zda nepředstavují nepřijatelný zásah do právního postavení stěžovatelky v té rovině, jíž je poskytována ochrana ústavněprávními předpisy a mezinárodními úmluvami, a to tím, že změnil rozhodnutí soudu prvního stupně tak, že návrh stěžovatelky na zrušení nařízeného předběžného opatření, kterým jí bylo uloženo předat nezletilého Pavla D. do péče Psychiatrické léčebny v Opavě zamítl, a ponechal tak toto předběžné opatření účinným.

Stěžovatelka prvotně podala ústavní stížnost i za nezletilého Pavla; poté, co se jí stalo zřejmým, že nebylo možné udělit plnou moc advokátce k jeho zastupování (pro zájmovou kolizi nepřichází v úvahu řešení, jež přijal Ústavní soud v nálezu sp. zn. II. ÚS 1945/08), výslovně ohlásila ústavní stížnost jako výlučně vlastní, s požadavkem, aby dovozovaná porušení ústavněprávních principů byla spojována jen s její osobou.

Je však namístě již zde - obecně - zaznamenat, že ústavně zaručená práva, na která se ústavní

stížnost odvolává (čl. 10 odst. 2, čl. 32 odst. 4, čl. 36 odst. 1 Listiny, čl. 8 Úmluvy, resp. čl. 3 Úmluvy o právech dítěte), působí nikoli jen jednosměrně vůči rodiči nebo dítěti, nýbrž zpravidla tak, dopadají v té či oné míře do vzájemného vztahu obou.

Aniž by bylo potřebné obecně vymezovat prostor pro zásah Ústavního soudu, postačí - se zřetelem k předmětu dané věci - konstatovat, že o protiústavnost (oproti podústavní nesprávnosti) napadeného rozhodnutí půjde zejména tehdy, jestliže a) bylo vydáno předběžné opatření, ačkoli pro takové opatření nebyly splněny základní procesní podmínky, nebo b) jím bylo - obsahově - vybočeno z dotčených ústavněprávních limitů tím, že představuje porušení ústavně garantovaných práv konkrétních subjektů, a konečně, c) bylo-li vydáno v řízení, jež je postiženo kvalifikovanou vadou nedostatku tzv. spravedlivého procesu.

Řečené je významné potud, že právě tyto vady jsou v případě napadeného usnesení odvolacího soudu přítomny.

Ad a)

Ačkoli řízení ve věci péče o nezletilé (§ 176 o. s. ř.) není zpravidla "jednotlivé" v tom smyslu, že by se vyznačovalo jediným předmětem, a soud obvykle vede (jedním "spisem") více řízení dílčích, zhusta současně i o výkon jednotlivých dříve vydaných rozhodnutí, nelze pouštět se zřetele, že předběžné opatření je - z povahy věci - vždy ukotveno ke konkrétnímu, byť jednomu z více, dílčích řízení, s nímž je obsahově spjato; proto podmínky jeho vydání je třeba posuzovat vždy právě ve vztahu k tomuto dílčímu řízení, a spolu s ním sdílí i jeho další "osud" (viz zejména ustanovení § 77 odst. 1 písm. a) až c) o. s. ř.).

Jinak řečeno, a pro danou věc konkrétně, předběžné opatření vydané v dílčím řízení o nařízení ústavní výchovy, jak tomu zde bylo, nemůže po skončení tohoto řízení - již proto - nadále obstát (srov. § 77 odst. 1 písm. b) o. s. ř.), a jestliže návrh na jeho zahájení byl vzat zpět a řízení zastaveno (usnesením Okresního soudu v Šumperku ze dne 28. 7. 2009, č.j. 40P 177/2000-442), pak nemohlo být efektivně - a to ani cestou změny o něm vydaného zamítavého výroku usnesení soudu prvního stupně - již nařízeno. Na tom nemůže nic měnit ani to, že - jak se naznačuje z odůvodnění rozhodnutí odvolacího soudu - jsou nadále vedena další řízení, o změnu výchovy ve prospěch otce (kromě dalších řízení o jiná předběžná opatření), k němuž by snad - obsahově - bylo možné toto sporné opatření přiřadit, resp. by mu - "implicite" - mohlo též sloužit. Materiálně hodnoceno nejsou s těmito zásadami v rozporu usnesení soudu prvního stupně, neboť jednou návrh na vydání předběžného opatření zamítl a jednou je zrušil (byť z jiných důvodů); zcela jinak je tomu však ve vztahu k rozhodnutím odvolacího soudu, neboť předběžné opatření naopak v obou případech založil (jednou přímo, jednou změnou zrušujícího výroku).

Okolnost, že pro "vydání" (míněno v širším slova smyslu) předběžného opatření nebyly dány základní procesní podmínky - v existenci souvztažného řízení ve věci - je, jak bylo výše naznačeno, povahy natolik zásadní, že takto založená procení vada nabývá charakteristik vady významu ústavněprávního (viz srovnatelnou situaci vydání rozhodnutí v řízení, jež lze zahájit jen na návrh, který zde však nebyl). Principy spravedlivého procesu zakotveného v čl. 36 odst. 1 Listiny byly tedy porušeny, a stěžovatelka se jich dovolávala opodstatněně.

Ústavní soud nepřehlédl ustanovení § 273 odst. 2 o. s. ř., v jehož rámci může soud uložit na dobu nejvýše 3 měsíců účast na mimosoudním smířčím nebo mediačním jednání nebo na rodinné nebo jiné vhodné terapii, nebo i stanovit plán navykacího režimu, je-li to v zájmu

dítěte, jehož výkonem pověří vhodnou osobu nebo zařízení, neprovádí-li soud výkon kontroly přímo. Nicméně, i kdyby takový navykací režim mohl být obsahově připodobněn k danému předběžnému opatření, bylo vyloučeno se k němu jakkoli přímo uchýlit, neboť je součástí opatření nikoli předběžných, nýbrž výkonu rozhodnutí, o což zde však evidentně nešlo.

Ad b)

Ve vztahu k obdobnému opatření, jež bylo v dané věci zvoleno coby opatření předběžné, totiž institutu ústavní výchovy a podmínkám jejího nařízení se Ústavní soud vyjádřil již ve vícero rozhodnutích. Právě pro jejich jistou srovnatelnost - vytržení dítěte ze svého přirozeného rodinného prostředí a umístění v ústavním zařízení - a proto, že jsou "ve hře" shodná ústavněprávní ustanovení (jichž se stěžovatelka výslovně dovolává), je příléhavé již dříve formulované zásady připomenout.

Při výkladu ustanovení čl. 10 odst. 2 Listiny, a ustanovení čl. 8 Úmluvy (ochrany rodinného života) Ústavní soud zdůrazňuje, že základem rodinných vazeb je tradičně biologické pouto pokrevního příbuzenství mezi členy rodiny, jakkoliv tradiční pojetí rodiny prošlo v uplynulé době vývojem (srov. sp. zn. II. ÚS 568/06), přičemž základním prvkem rodinného života je nadále soužití rodičů a dětí (rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Kutzner proti Německu, č. 46544/99, § 58, ESLP 2002-I, aj.), neboť právě v jeho rámci se má uskutečňovat péče a výchova ze strany rodičů, na niž mají děti právo podle čl. 32 odst. 4, věty první, Listiny. V důsledku oprávnění zákonodárce stanovit v souladu s čl. 32 odst. 6 Listiny "podrobnosti" pak nemůže dojít k omezení tohoto základního práva. Podle čl. 32 odst. 4, věty druhé, Listiny mohou být práva rodičů omezena a nezletilé děti mohou být od rodičů odloučeny proti jejich vůli jen rozhodnutím soudu na základě zákona. K materiální souladnosti zásahu do základních práv a svobod se zákonem přitom podle čl. 8 odst. 2 Úmluvy dochází, sleduje-li tento zásah některý nebo některé z legitimních cílů, a je-li pro jejich dosažení nezbytný, tedy zejména přiměřený sledovanému účelu (viz rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve věci Couillard Maugery proti Francii, č. 64796/01, § 237). Z toho plyne, že za neoprávněný zásah není možno považovat jen takový postup soudů při rozhodování o právech a povinnostech k nezletilému dítěti, který je v souladu se zákonem o rodině v jeho formální i materiální rovině (viz nálezy sp. zn. II. ÚS 838/07, a v něm citovaná rozhodnutí předchozí, jmenovitě sp. zn. I. ÚS 471/97).

V nálezu sp. zn. II. ÚS 1945/08 dále Ústavní soud uvedl, že " ... vytržení dítěte z existujícího rodinného prostředí představuje nejen zásah do soukromého a rodinného života, ale do jisté míry i zásah do osobní svobody. To rozhodně v situaci, když dítě se svým odnětím z rodinného prostředí nesouhlasí a je lhostejné, do jaké míry je toto rodinné prostředí prospěšné zájmům dítěte, které má stát povinností upřednostňovat. V každém případě je ale dítě vytrháváno z prostředí, ve kterém je zvyklé žít a projevoval se a je možné předpokládat, že v něm bude mít zájem žít a rozvíjet se i nadále. Rodinné prostředí je tedy pro dítě prostorem svobody a jakékoliv jiné prostředí za prostor osobní svobody dítěte proto považovat zásadně nelze. Posledně uvedené platí především pro zařízení zřizovaná orgány veřejné moci, tedy především ústavní zařízení, která mají (nutně) vlastní režim, který vnucují (v souladu se zákonem) svým chovancům".

Z hlediska těchto zásad předmětné opatření, jímž bylo matce nezletilého uloženo předat dítě do péče psychiatrické léčebny, neobstojí, jelikož exces z mezí, jimiž je ohraničen prostor ("pouhých") předběžných opatření podle § 76 odst. 1 písm. b) o. s. ř., je zjevný.

Výše bylo zaznamenáno, že dotčené předběžné opatření je připodobitelné režimu nařízení ústavní výchovy; k tomu je však třeba především dodat, že z povahy věci, jmenovitě odlišnosti účelů, k nimž jednotlivě směřují, zejména nižší úrovně zájmu a hodnot, jež mohou být předběžným opatřením (oproti těm, které se spojují s nařízením ústavní výchovy) v dané věci sledovány, je nutné klást na podmínky a zejména obsahovou podobu předběžného opatření nároky zásadně přísnější, než je tomu při nařízení ústavní výchovy.

Tyto "přísnější" konkrétní nároky se koncentrují k nevyhnutelně kladeným podmínkám jednak vhodnosti prostředí, v němž má být účel předběžného opatření realizován, jednak času, pro který bylo toto opatření vymezeno, a konečně i ve vztahu k jejich společnému působení v dané věci.

Pro dosažení i legitimního účelu, jenž odvolací soud vytkl v podobě práva nezletilého k utváření a rozvíjení pozitivního vztahu k otci, nelze volit prostředky, jež v konkrétním vyjádření představují takový zásah do jiných subjektivě určených základních práv, který není tomuto účelu přiměřený, a tím není ani nezbytný (viz výše).

Při hodnocení podmínky "vhodnosti prostředí" je namístě vycházet z čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte, dle kterého platí, že zájem dítěte musí být "předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními nebo zákonodárnými orgány". Pročež i při rozhodování o předběžném opatření podle § 76 odst. 1 písm. b) o. s. ř. je zájem dítěte "nejvyšším imperativem"; ve vztahu k posuzovanému předběžnému opatření však nejde jen o (toto) ústavně garantované právo dítěte, nýbrž, prostřednictvím práv zakotvených v čl. 32 odst. 4 Listiny, jde o rovněž tak zaručená práva rodičů, případně jen jednoho z nich, a tím i v dané věci o práva stěžovatelky.

Podle nálezu Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 2244/09 je vazba mezi matkou a dítětem jedním z prvořadých předpokladů vývoje lidského jedince a porušení této nejpřirozenější lidské vazby je zákonem umožněno pouze v případě absolutní absence péče či její naprosté nedostatečnosti a pouze tehdy, je-li dítě bezprostředně ohroženo; takový postup je třeba považovat za ultima ratio.

Důvodová zpráva k zákonu č. 259/2008 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, jež nabyl účinnosti dnem 1. 9. 2008, konstatuje, že ochrana dětí a rodiny patří k prioritám společnosti, a uvádí dále, že "současná právní úprava obsažená v občanském soudním řádu vykazuje jak nedostatky ve vztahu k nařizování předběžných opatření týkajících se nezletilých dětí, tak i ve vztahu k jejich rodičům, kteří v důsledku narušené vzájemné komunikace negativně působí na dítě a v konečném důsledku i na průběh případného soudního řízení. Prioritou je tedy v této oblasti zavést taková opatření, která povedou k rychlejšímu a kvalitnějšímu rozhodování soudů, jakož i k zajištění zvýšené úrovně ochrany dětí za současného umožnění alternativních metod řešení rodičovských sporů". Novela občanského soudního řádu provedená tímto zákonem proto v reakci "na společenskou potřebu týkající se řádného zacházení s dítětem v případě, že je třeba je umístit mimo rodinné prostředí" (srov. zmíněná důvodová zpráva) definovala - pro potřeby režimu dle ustanovení § 76a odst. 1 o. s. ř. - pojem "vhodné prostředí" tak, že se jím rozumí "výchovné prostředí u osoby nebo zařízení, způsobilého k realizaci předběžného opatření, jakož i k zabezpečení potřeb dítěte dle konkrétní potřeby", přičemž podle důvodové zprávy tato nová právní úprava má "nelegislativní návaznost, neboť ve spolupráci s dalšími resorty dojde k vypracování

seznamu vhodných prostředí, který bude obsahovat také popis rozsahu zajišťovaných služeb. Tento seznam bude k dispozici jak orgánům péče o dítě, tak i soudům. Navrhovaná úprava by měla napomoci zabránit tomu, aby děti byly umístovány do zjevně nevhodných prostředí". Ze sdělení Ministerstva spravedlnosti ze dne 25. 8. 2008, č. j. 258/2007-LO-SP/96, se podává, že do tohoto seznamu vhodných zařízení psychiatrické léčebny zařazeny nebyly.

Jestliže jsou takové podmínky pro "vhodné prostředí" stanoveny pro režim předběžného opatření podle § 76a o. s. ř. - k němuž dochází v extrémním případě, že se dítě ocitlo bez jakékoli péče nebo jsou-li jeho život nebo příznivý vývoj vážně ohroženy nebo narušeny - pak je logické, že v režimu "neextrémního" předběžného opatření podle § 76 odst. 1 písm. b) o. s. ř. musí být na vhodné prostředí, kladený požadavky principiálně náročnější.

To platí nadto za předpokladu, že takové vhodné prostředí lze v konkrétním případě vůbec spojovat se zařízením ústavním (viz shora předestřené limity nařízení ústavní péče).

I kdyby byl tento předpoklad splněn (jiné - neústavní - prostředí k dispozici nebylo), zůstává na první pohled pochybným, z jakých důvodů může coby vhodné prostředí ústavní obstat prostředí psychiatrické léčebny, pakliže ji lze spojovat - vzhledem k tomu, co bylo o této léčebně "zjištěno", resp. co bylo odvolacím soudem k odpovídajícímu zjištění opomenuto - než s její standardní a typovou provozní náplní, totiž náplní "léčebnou".

To je pak ve zjevné kolizi s účelem, který odvolací soud - podle odůvodnění napadeného usnesení - nařízením předběžného opatření sledoval; totiž - toliko - oddělit nezletilé dítě od vlivu matky, aby mohly být, bez jejího rušivého vlivu, účinně uplatněny odborné postupy, směřující k nastolení adekvátního vztahu dítěte ke svému otci.

Z toho plyne, že odvolací soud tento účel (i kdyby byl legitimním) sledoval prostředky, jejichž přiměřenost (zde jmenovitě ku vhodnosti prostředí psychiatrické léčebny, v němž mělo být realizováno "vytržení dítěte z existujícího rodinného prostředí" - viz nálezy sp. zn. II. ÚS 1945/08 zaznamenaný výše) nejenže nedoložil, nýbrž se touto otázkou nezabýval vůbec. A to navzdory zjištěním (a právním závěrům) soudu prvního stupně, jakož i skutkovým tvrzením stěžovatelky o skutečném obsahu v psychiatrické léčebně nezletilému poskytované péče, jež odvolací soud nikterak procesně nezohlednil rovněž. Odvolací soud si nepoložil otázku, zda za situace, kdy byly (jsou) k dispozici (zde zejména v rámci Moravskoslezského kraje či Olomouckého kraje - viz výše zmíněné sdělení Ministerstva spravedlnosti) jiná vhodná zařízení, kam by bylo možno nezletilého v případě odůvodněné nutnosti předat do péče (srov. § 76 odst. 1 písm. b/ o. s. ř.), byla právě psychiatrická léčebna, do níž měl být nezletilý jako zdravé dítě umístěn, tím nejvhodnějším prostředím; jinými slovy zda zde skutečně nebylo k dispozici jiné vhodnější prostředí, do jehož péče by mohl být nezletilý - právě při respektování základního hlediska zájmu dítěte - svěřen (umístěn).

Za této situace, pokud odvolacím soudem nebyl zjištěn opak, nemohla být výše vyjádřená "pochybnost" o vhodnosti umístění dítěte do psychiatrické léčebny Ústavním soudem reflektována jinak než závěrem, že psychiatrická léčebna vhodným prostředím zde nebyla.

Stojí za zaznamenání, že ke shodnému závěru vede srovnání obsahu daného předběžného opatření se zjevně mírnějšími instrumenty, jež zakotvuje již shora zmíněný § 273 odst. 2 o. s. ř., což se zjevuje významně potud, že jsou obsahem přísnějšího institutu, totiž (až) výkonu rozhodnutí.

Je namístě dílčí závěr, že lokalizací předběžného opatření do prostředí psychiatrické léčebny byla porušena nejen výše zaznamenaná ústavně zaručená práva dítěte a jeho matky (stěžovatelky) dle čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte a čl. 32 odst. 4 Listiny, nýbrž i právo stěžovatelky na spravedlivý proces ve smyslu čl. 36 odst. 1 Listiny, jestliže odvolací soud pro volbu místa předběžného opatření zcela pominul si opatřit poznatky, jež by mohly toto místo jako vhodné přesto identifikovat, a svůj - pouze implicitní - úsudek v tomto směru ani nikterak neodůvodnil. Přitom právě náležité, srozumitelné a přesvědčivé odůvodnění soudního rozhodnutí je požadavkem, jehož nedostatek nabývá v judikatuře Ústavního soudu tradiční ústavněprávní reflexi, a uplatňuje se i ve vztahu k rozhodnutím, jež se týkají předběžných opatření.

Ústavní soud nemá ambici vyloučit daný typ léčebny z použití pro účel, sledovaný odvolacím soudem, vůbec (jeho povinností je posoudit konkrétní věc); nevhodnost prostředí, jež psychiatrická léčebna představuje, se v daném případě (vedle toho, co již bylo řečeno) spojuje současně s tím, na jakou dobu měla být pro tento účel použita.

Co do tohoto druhého aspektu, k posouzení shora již obecně předznačeného, totiž času trvání předmětného opatření, jest vyjít z toho, že nezletilý byl umístěn v psychiatrické léčebně na základě dřívějších rozhodnutí odvolacího soudu nařízeného předběžného opatření, v níž setrval (do rozhodnutí soudu prvního stupně o jeho zrušení) po dobu cca šesti měsíců, a ústavní stížností napadeným usnesením odvolacího soudu bylo de facto rozhodnuto, že jeho nucený pobyt v léčebně (a tím i jeho vytržení z rodinného prostředí, resp. z prostoru jeho osobní svobody - viz výše) má trvat i nadále, a to bez jakéhokoliv předem stanoveného časového omezení.

V této souvislosti pak nelze přehlédnout (podobně jako v předchozích úvahách o vhodnosti prostředí psychiatrické léčebny), že pro předběžné opatření dle § 76a o. s. ř. - tedy pro extrémní situace ohrožení dítěte - zákon předpokládá, že trvá po dobu jednoho měsíce od jeho vykonatelnosti s tím, že pouze z důvodů v zákoně uvedených (§ 76a odst. 4 o. s. ř.) může být prodlouženo.

I kdyby mohlo v daném případě jít o situaci připodobitelnou vážnému ohrožení života nebo příznivého vývoje nezletilého či jeho (logicky obdobně vážnému) narušení - přičemž tento předpoklad ovšem naplněn očividně není - pak předmětným předběžným opatřením, aniž bylo předem limitováno v čase, a nadto reálně a svojí intencí významně přesahující doby, předjímané pro předběžné opatření dle § 76a o. s. ř., byl nastolen stav uplatnění prostředku, který k sledovanému cíli byl disproporcionální zcela zjevně, a to již na základě tohoto srovnání, resp. srovnání hodnot, jejichž ochraně opatření dle § 76 odst. 1 písm. b) o. s. ř. oproti opatření dle § 76a o. s. ř. slouží. Nepřiměřenost (zde časovou neomezeností) tohoto opatření se zjevuje ostatně i v přímé konfrontaci s tím statkem, který zasahuje, totiž s chráněným zájmem dítěte nebýt odloučen proti své vůli od svého rodiče (matky nezletilého), jakož i s tím souvisejícím právem stěžovatelky zakotveným v čl. 32 odst. 4 Listiny.

Bez povšimnutí nelze ve sledovaných souvislostech ponechat ani okolnost, kterou pokládal za relevantní soud prvního stupně, že "výsledkem téměř šestiměsíčního pobytu" nezletilého v psychiatrické léčebně, bylo, že "neodmítal kontakt s otcem", který probíhal v prostorách psychiatrické léčebny za přítomnosti jejích pracovníků, "nereagoval na otce odmítavě, kontakt probíhal bez neurotických scén", nicméně že "k navázání citového vztahu Pavla vůči otci nedošlo" a "nepodařilo se ani rozšířit kontakt nezletilého Pavla s otcem mimo tyto prostory". Jinak řečeno, již z minulosti byly k dispozici signály, jež perspektivu dalšího trvání

předběžného opatření - z pohledu efektu, který je způsobilý přinést - činily nepřehlédnutelně omezenou.

Není důvod zpochybňovat závěr odvolacího soudu, podle něž je právem nezletilého i to, aby si mohl utvářet a rozvíjet kladný vztah i ke svému otci, avšak je-li prostředek, jímž mělo dojít k naplnění tohoto nezpochybnitelného práva dítěte na oba rodiče a styk s nimi, který zvolil, je i pro znak umístění nezletilého v psychiatrické léčebně na nikterak neomezenou dobu ("omezenou" v podstatě jen "dosažením zamýšleného účelu") tedy evidentně nepřiměřený, pak se k tomuto úsudku v dalším obdobně uplatní závěry, jež byly vysloveny ve vztahu ku znaku vhodnosti prostředí v předchozím (z tohoto dílčího pohledu činí zvolené prostředí ještě "nevhodnějším"). Závěry o porušení tam identifikovaných ústavně zaručených práv jsou znakem času trvání předběžného opatření jen - a nikoli nevýznamně - posíleny.

Lze též připomenout závěry vyjádřené v rozhodnutí Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 315/03, podle něhož "v případě, kdy jsou předmětem soudního sporu nezletilí, je třeba při soudním vynucování styku, postupovat i s ohledem na ústavně chráněný zájem nezletilých, respektovat jejich přání a dbát na to, aby rozhodnutí soudu nepoškodilo jejich psychosociální vývoj (ať už tím, že se styk neumožní, nebo tím, že bude vynucen), a tento závěr platí i pro nucený výkon předběžného opatření".

Ad c)

Ústavní soud si je vědom, že v řízení o nařízení předběžného opatření obecně platí, že má-li být předběžné opatření nařízeno, musí být tím, kdo takový návrh činí, potřeba zatímní úpravy právních poměrů účastníků "prokázána" [§ 75c odst. 1 písm. a) o. s. ř.]; současně však z povahy věci zde není prostor pro dokazování v procesním smyslu, přičemž co do ostatních "skutečností, které jsou rozhodující pro uložení povinnosti předběžným opatřením" postačí, budou-li osvědčeny; soud proto rozhoduje bez slyšení účastníků (§ 75c odst. 3 o. s. ř.).

Řečené je důsledkem toho, že nařízení předběžného opatření reflektuje potřebu zatímní úpravy, která je naléhavá. Plynutí času, k němuž došlo v celém řízení o předběžném opatření (od zamítavého rozhodnutí soudu prvního stupně přes měnicí rozhodnutí soudu odvolacího a dále zrušení předběžného opatření a nového měnicího rozhodnutí odvolacího soudu (od 28. 7. 2009 do 31. 8. 2010), se však objektivně naléhavost předmětné úpravy zřetelně snížila, protože jen pro tuto obecnou (nyní jen formální) charakteristiku předběžného opatření důvod pro vyloučení obvyklých prostředků ku zjištění skutkového základu věci (nadto relativně komplikovaného, utvářeného na základě znaleckých posudků) již zjevně nebyl, zejména pakliže potřeba takových zjištění, jako v dané věci, reálně vyvstala.

Tím se otevřel prostor i pro osobní slyšení nezletilého, zejména šlo-li o opatření, které již bylo v jeho případě reálně aplikováno, a šlo o to, má-li být zrušeno, jak rozhodl soud prvního stupně.

V již zmíněném rozhodnutí sp. zn. II. ÚS 1945/08 Ústavní soud dále dovodil (ve vztahu k závěru, že "vytržení dítěte z existujícího rodinného prostředí představuje nejen zásah do soukromého a rodinného života, ale do jisté míry i zásah do osobní svobody"), že "v případě zásahu do osobní svobody existuje obecné základní právo být slyšen před soudem, který o omezení svobody rozhoduje, a to kdykoliv se tak děje (sp. zn. Pl. ÚS 45/04, N 60/36 SbNU 647; rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Husák proti České republice č. 19970/04 ze dne 4. prosince 2008; usák aj.)" a "zásadně není důvod, aby dospělý měl základní

právo být slyšen přímo před soudem, když je rozhodováno o omezení jeho osobní svobody, a dítě nikoliv".

Právo dítěte být slyšeno v každém řízení, v němž se rozhoduje o jeho záležitostech, zakotvené výslovně v čl. 12 Úmluvy o právech dítěte, čl. 3 Evropské úmluvy o výkonu práv dětí, jakož i v § 31 odst. 3 zákona o rodině a § 100 odst. 4 o. s. ř., poskytuje dítěti možnost, aby se tak stalo v každém soudním nebo správním řízení, které se jej dotýká, a to buďto přímo, nebo prostřednictvím zástupce nebo příslušného orgánu, přičemž způsob slyšení musí být v souladu s procedurálními pravidly vnitrostátního zákonodárství; jinými slovy, zaručuje dítěti právo, aby mohlo v řízení projevit své stanovisko k otázkám, jež se ho bezprostředně dotýkají, a umožňuje mu (buť jen do určité míry) vyrovnat nerovné postavení ve vztahu k rodičům, případně koliznímu opatrovníkovi.

Je přitom samozřejmé, že konečné hodnocení (posouzení) zájmu nezletilého dítěte příslušelo v projednávané věci obecnému soudu, v jehož dispozici bylo i oprávnění k případným korekturám představ a názorů dítěte o tom, co je pro něj v konkrétní věci vhodné, případné, resp. obecně prospěšné, a co nikoli; k názoru nezletilého přihlíží soud proto právě s ohledem na jeho věk, rozumovou a citovou vyspělost (srov. usnesení sp. zn. III.ÚS 707/04, sp. zn. IV. ÚS 288/04, III. ÚS 2150/07).

Stěžovatelkou dovolávané právo dítěte být slyšeno v řízení, které se jej dotýká, sice bez dalšího náleží pouze dítěti a nikoliv rodičům (srov. sp. zn. II.ÚS 393/05, sp. zn. II.ÚS 1818/07), avšak ve vztahu k němu nelze přesto vyloučit, aby se tohoto práva dovolala i stěžovatelka (jako matka dítěte) právě v souvislosti s námitkou neoprávněného zásahu do svých práv, jmenovitě zásahu do (vlastního) soukromého a rodinného života, jakož i práva na spravedlivý proces v řízení, jehož byla sama účastníkem (srov. náleží sp. zn. III. ÚS 3007/09). To je možné vztáhnout nejen k její výhradě, že v řízení nebyl vyslechnut nezletilý a do jeho výsledku nebyl dostatečně zakomponován jeho názor k odnětí z péče matky, nýbrž že tím byla pominuta i možnost zjištění ku konkrétnímu obsahu a výsledkům dříve nařízeného předběžného opatření, čímž zůstal skutkový základ věci neúplný.

V nyní projednávané věci Ústavní soud neshledává relevantní důvod, pro který bylo nezletilému alespoň ve stadiu řízení před odvolacím soudem odepráno právo na slyšení, ačkoliv v rozhodné době dosáhl věku více než 10 let, a byl přitom psychicky vyspělým natolik (opak se ze soudního spisu nepodává), aby sám mohl odvolacímu soudu vysvětlit důvody svého (odmítavého) postoj k otci, čehož se stěžovatelka - jako významného skutkového zjištění - dovolávala.

Odvolací soud tím zasáhl do práva stěžovatelky na spravedlivé řízení dle čl. 36 odst. 1 Listiny, jestliže nezjistil názory a poznatky nezletilého k věci samé jeho výslechem, spokojil se toliko s aplikací obecného pravidla, že v řízení o předběžném opatření se dokazování neprovádí, a aplikoval je i v řízení o jeho zrušení poté, co bylo již nepřehlednutelnou dobu skutečně realizováno.

Shrnutím řečeného je namístě závěr, ve všech třech rovinách, které byly výše zvoleny pro ústavněprávní přezkum napadeného rozhodnutí, byly předznačené ústavněprávní deficity zjištěny a doloženy. Z dílčích závěrů, jež byly vysloveny, plyne, že zde situace, jež je způsobitelná založit důvod pro zásah Ústavního soudu.

Je namístě proto uzavřít, že napadeným rozhodnutím odvolacího soudu byla základní ústavně

zaručená práva stěžovatelky zakotvená v čl. 10 odst. 2, čl. 32 odst. 4, a čl. 36 odst. 1 Listiny, čl. 8 Úmluvy, resp. čl. 3 Úmluvy o právech dítěte vskutku porušena.

Na tomto základě Ústavní soud ústavní stížnosti vyhověl a usnesení Krajského soudu v Ostravě - pobočky v Olomouci, ze dne 31. 8. 2010, č. j. 70 Co 405/2010-979, v rozsahu části výroku I, jímž se mění výrok I. usnesení Okresního soudu v Šumperku ze dne 30. 6. 2010, č. j. 40P 177/2000-885, tak, že "návrh matky na zrušení předběžného opatření nařízeného usnesením Krajského soudu v Ostravě- pobočce v Olomouci ze dne 29. 9. 2009, č. j. 70 Co 426/2009-75, ve znění opravného usnesení ze dne 2. 11. 2009, č. j. 70 Co 426/2009-85, kterým bylo matce uloženo, aby nezl. Pavla předala do péče Psychiatrické léčebny v Opavě se zamítá", podle ustanovení § 82 odst. 1, odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu zrušil.

Poučení: Proti rozhodnutí Ústavního soudu se nelze odvolat.

V Brně dne 13. července 2011

Jiří Mucha
předseda senátu